

İdlib, Suriye'nin Adem-i Merkezileşmesi ve ABD'nin Çekilmesi

Leonid M. Issaev & Andrei Zakharov

[Bu yazının İngilizce orijinal versiyonu Al Sharq Forum'un web sayfasında mevcuttur]

2018 yılının sonları Suriye için oldukça olaylı geçti. Daha başka gelişmelerin yanı sıra Suriye'deki başlıca müzakere sürecinin ana garantörleri olan Rusya, Türkiye ve İran'ın Cenevre'deki Anayasa Komisyonu çalışmalarına hız kazandırma çabalarının ardından, Donald Trump Amerikan birliklerinin Suriye topraklarından çekileceğini açıkladı. Fakat yeni yılın ilk ayları Suriye'deki duruma farklı bir açıdan bakmak için iyi bir fırsat sundu. Bilhassa duruma, Rusya ve Türkiye arasında Eylül 2018'de Soçi'de imzalanan anlaşmanın perspektifinden bakmakta fayda var.

Karşılıklı Çıkarlar

Öncelikle bu çalışmanın yazarlarının bakış açısına göre İdlib'in nihayet saldırılardan arındırılmış bir bölge olması için gerekli tüm koşullar 2018 yılının sonuna doğru sağlanmıştı. Burada, 17 Eylül'de yapılan bir toplantıdan sonra Rus ve Türk savunma bakanlarının İdlib çatışmasızlık bölgesindeki durumu istikrara kavuşturmaya dair bir mutabakat imzaladığını hatırlamak uygun olur. Bu belgede iki ülke, 15 Ekim'e kadar silahlı muhalif güçler ile hükümet birlikleri arasındaki temas hattı üzerinde 15-20 km derinliğinde silahlardan arındırılmış bir bölge oluşturup radikal grupların bu bölgeden çekilmesini güvence altına alma konusunda anlaşmaya varmıştı. Ayrıca her iki taraf da 10 Ekim'e kadar "tüm muhalif gruplara ait ağır silah, tank, roketatar ve havan toplarının bu bölgeden çekilmesini" yerine getirmekle yükümlü olacaktı. Aynı zamanda, silahlardan arındırılmış bölgenin kontrolü Rus askeri polisi ile Türk devriye birlikleri tarafından yürütülecekti ve bu işi eksiksiz bir şekilde yapmak için İran-Rusya-Türkiye öncülüğündeki Koordinasyon Merkezi'nin ortak güçler tarafından desteklenmesi gerekiyordu. Taraflar ayrıca Halep-Hama arasındaki M5 ve Halep-Lazkiye arasındaki M4 karayolları üzerindeki transit geçişi en geç 2018 sonunda onarmayı kabul ediyordu.

Ancak taraflar, planlanan bu anlaşmayı zamanında yerine getiremedi. Bu durumun Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin tarafından en son dile getirildiği tarih, Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ile Buenos Aires'te Aralık 2018'de düzenlenen G-20 zirvesi esnasında yapılan toplantının gerçekleştiği gündü.¹ Daha sonra Rus lider, İdlib topraklarından Rus ordusuna karşı yapılan provokasyonların anlaşmaların birkaç aydır yürürlükte olmasına

rağmen devam ettiğini bir kez daha belirtti.² Ancak 17 Eylül'de imzalanmasının ardından üzerinde anlaşmaya varılan mutabakattan sonra oluşan statükonun, taşıdığı tüm eksikliklere rağmen genel olarak hem Rus hem de Türk tarafına uygun olduğunu kaydetmek gerekir.

Erdoğan, Suriye muhalefetine çıkarlarını hâlâ savunabilen tek güçlü aktör olma imajını korumayı başarmakla kalmadı, gerçekte Ankara da Suriye'de, İdlib'de tam kapsamlı bir askeri operasyonun başlamasıyla önemli ölçüde zayıflaması beklenen nüfuzunu da sürdürebildi

Anlaşmanın esas kazananı elbette ki Ankara'ydı. Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Suriye muhalefetine çıkarlarını hâlâ savunabilen tek güçlü aktör olma imajını korumayı başarmakla kalmadı, gerçekte Ankara da Suriye'de, İdlib'de tam kapsamlı bir askeri operasyonun başlamasıyla önemli ölçüde zayıflaması beklenen nüfuzunu da sürdürebildi. Fakat aynı zamanda Soçi görüşmelerinin sonuçları, sınırı olmayan kavgacı retoriğe rağmen Suriye'de kalan son isyancı kalesine yönelik büyük ölçekli saldırılardan kaçınmak isteyen Rus yönetiminin çıkarlarıyla da tam olarak örtüşmekteydi.

Bu düzenlemelerin Kremlin için değeri üç durumla belirlenmiştir. Birincisi, Soçi'de varılan anlaşmalar Suriye'de başka bir Rus-Türk çatışmasından kaçınmalarına imkân tanıdı. Rus tarafının İdlib'i işgal etmeye karar vermesi durumunda Ankara'nın her şeyini ortaya koymaya hazır olduğu göz önüne alındığında Türkiye ile çatışma riski görünür hâle geldi. Bu risk İdlib'deki gözetleme noktalarında bulunan Türk askeri personellerinin kalıcı olarak arttırılmasıyla dolaylı olarak teyit edilmiş oldu. İkincisi,

İdlib'de geniş çaplı bir operasyonun başlaması hem rejim hem de muhaliflerin uyarılarının da gösterdiği gibi muhtemelen kimyasal silahların kullanıldığı başka bir provokasyona neden olacaktı. Bunlar yaşansaydı, eylemin arkasında kimin bulunduğundan bağımsız olarak Moskova tekrar itibar kaybı yaşayacaktı. Salisbury skandalından sonra örselenen itibarını henüz onaramamış olan Kremlin, "kimyasal silahlar" temasının tekrar gündeme gelmesini hiçbir şekilde istemiyordu. Son olarak Moskova-Şam ilişkilerindeki esas zorluklar dikkate alındığında, Rus tarafının İdlib'in Suriye rejimine devredilmesi konusunda o kadar da istekli olmadığını akılda tutmak gerekir. Hiç şüphesiz İdlib'in kontrolünün rejim güçlerine geçmesi, Sergey Lavrov'a göre İdlib'de konuşlanmış militanların sürekli saldırısı altında olan Rus askeri üslerinin güvenlik sorununu çözecekti.³ Ama aynı zamanda isyancıların elindeki vilayetin ele geçirilmesi Astana süreci için büyük bir zorluk oluşturacaktı: Moskova'nın Suriye'deki faaliyetlerine en azından kısmen meşruiyet sağlamasına olanak veren etkili bir aracın kaybı anlamına geliyor bu. İdlib düşseydi, Kremlin arabulucu rolünü kaybedecek, krizin askeri boyutlarını tartışmak yerine Rus yönetimi aşırı güvensiz hissettiği bir alan olan yeniden inşa konularıyla uğraşmak zorunda kalacaktı.

Beşşar Esad'ın Şubat 2019'da Tahran'a gerçekleştirdiği ziyaret, bu durumun dolaylı bir kanıtı olarak görülebilir. Birtakım kaynaklara göre⁴ bu ziyaret, Suriye hükümeti ile İran tarafından Rusya'nın İdlib konusunda, Suriye vilayetine düzenli olarak saldırılar yapmış ancak yine de oluşan statükoyu sürdürmek isteyen uzlaştırıcı konumuna bir tepki olarak yorumlanmalıdır. Bunun sonucunda, Suriye'nin kuzeybatısı

Moskova-Şam ilişkilerindeki esas zorluklar dikkate alındığında, Rus tarafının İdlib'in Suriye rejimine devredilmesi konusunda o kadar da istekli olmadığını akıld tutmak gerekir

üzerinde yapılan Türk-Rus anlaşmalarına rağmen İran ve Suriye, İdlib'e dönük bir askeri operasyonun hazırlıklarına devam ediyor.

ABD Başkanı Donald Trump'ın bir BM Güvenlik Konseyi toplantısında nükleer silahların yayılmasının önlenmesi üzerine yaptığı konuşmasında kendisinin talebi üzerine İdlib bölgesine saldırılarını durdukları için Rusya, İran ve Suriye'ye teşekkür etti.⁵

Adem-i Merkezileşmeye Giriş mi?

Rus-Türk İdlib anlaşmasının sadece askeri değil aynı zamanda siyasi boyutunun da olduğunu vurgulamakta fayda var. Rusya ve Türkiye liderleri isyancı bölge için özel bir statüyü müzakere ederek Suriye'nin muhtemel federasyonlaşma sürecinde istemsizce bir adım daha atmış oldu. Federasyon, aynı devletin toprakları üzerinde farklı siyasi ve hukuki rejimlerin varlığına izin vererek her bir bölgeyi federal birlik çerçevesi içerisinde özel yetki ve haklarla donatan bir hükümet biçimidir.⁶ Kural gereği, bir bölgenin federasyon içindeki statüsü etkin, dilsel yahut dini bir profil ile belirlenir. Aynı zamanda böyle sayısız zemin bulunabilir ki bunun anlamı ideolojik ve siyasi farkların da federal bölünme kriteri olarak kullanılabileceğidir. Başka bir ifadeyle İdlib mutabakatının imzalanması, Suriye topraklarında, aşırı izole konumundan ötürü Suriye devlet yapısından ayrılmayan ancak onunla ayrılmaz bir şekilde bir arada var olan yarı özerk siyasi bir

oluşumun kurulmasına yol açabilir. Bu tarz bir çözüm Suriye'nin zorla, zamanın gerekliliklerine göre federal birliğini oluşturan parçaların kurulmasında sadece etnik veya dini değil aynı zamanda siyasi ilkelerin de kullanılabilceği bir federasyona dönüştürülmesi yolunda başka bir adım olarak değerlendirilebilir.⁷

Yukarıda bahsedilen durumun şimdi en etkin şekilde Kürtler tarafından desteklenen adem-i merkezileşmeye yönelik iç eğilimleri güçlendirecek olması da önem arz ediyor. Bugün Kürtler, Suriye'de iktidarın paylaşılmasını isteyen ve bu isteği açıkça beyan eden neredeyse tek güçtür. Özellikle son aylardaki askeri zaferlerinden sonra Şam'a dışarıdan federasyon dayatmak neredeyse imkânsız olacak ama Kürtler rejimi bu dönüşümü içeriden yaşamaya zorlayabileceklerine inanıyor. Tam bağımsızlık seçeneğini ise birkaç iç ve dış nedenden dolayı düşünmüyorlar: Çünkü Kürtler açısından Suriye içerisinde geniş yetkilere sahip olmak çıkarlarına çok daha uygun olacaktır. Suriye Demokratik Güçleri (SDG) ile Suriye hükümeti arasında gelecekte adem-i merkezileşmiş bir Suriye için "yol haritası" belirleme konusunda yapılan son müzakereler de bunu doğruluyor.

İster istemez akla şöyle bir soru geliyor: Tüm bunlar fazlasıyla karmaşık değil mi? Uyumsuz görünen parçaları "birbirine yamamaya" çalışmak yerine herkes için tam siyasi bir öz belirlenim seçeneğini, yani bağımsızlığı kabul etmek daha kolay olmaz mı? Şöyle ki, bu seçenek birtakım reel-politik gerekçeler sebebiyle deure dışı bırakılmıştır

Her ne kadar Suriye rejimi iç savaşı fiilen kazanmış olsa da kaynakları (özellikle askeri) sınırsız görünmüyor. Bu da başta Kürtler olmak üzere muhalifleriyle müzakere sürecine girmesini gerektiriyor. Elbette bu durum Kürtlerin Irak Kürdistanı'ndaki gibi geniş ölçekli bir özerklik elde etme şansının yüksek olduğu anlamına gelmiyor. Ancak birkaç konu üzerinde Kürtler, merkez ile çevre arasında güçlerin yeniden dağılımı seçeneğine güvenebilir.

İster istemez akla şöyle bir soru geliyor: Tüm bunlar fazlasıyla karmaşık değil mi? Uyumsuz görünen parçaları "birbirine yamamaya" çalışmak yerine herkes için tam siyasi bir öz belirlenim seçeneğini, yani bağımsızlığı kabul etmek daha kolay olmaz mı? Şöyle ki, bu seçenek birtakım reel-politik gerekçeler sebebiyle devre dışı bırakılmıştır. Suriye örneğinde yalnızca ülkedeki Kürt bölgelerinin değil aynı zamanda muhalif İdlib'in de egemen bir varlığını hayal etmek mümkün değildir. Fakat bu hemen başka bir soruya kapı aralıyor: Suriye'dekine benzer başka bir örnek daha yok mu ya da dünyada buna benzer bir şey hiç denenmemiş midir? Bu soruya olumlu bir cevap verebiliriz.

Özellikle Bosna Hersek Cumhuriyeti deneyiminin gösterdiği gibi kanlı iç savaşlardan sonra yukarıda bahsedilen tarzda karmaşık federasyonlar kurulmuştur.⁸ 1990'ların kanlı savaşından sonra uluslararası kamuoyu Yugoslavya'nın bu eski parçasına devletin bütünlüğünün korunmasına müdahale etmeyecek birbiriyle çakışan ve ulusal, dini ve siyasi sınırları olan bir rejim dayattı. Bu yapının federal merkezi çok dar yetkilere sahiptir ama çıkarların karmaşık düzenlenmesi ve bu

birliğin üyelerinin özünde olan zıtlıkları ve üzerindeki dış kontrol unsurlarının (başta Bosna Hersek Yüksek Temsilciliğinin sınırsız himayesi olmak üzere) koruması nedeniyle yapı, bütünlüğünü etkili bir şekilde sürdürmüştür.

Suriye'nin önünde de benzer bir yol açılmış görünüyor. Gelecekteki Suriye Federasyonu'nun unsurları sadece etnik veya dini açılardan değil aynı zamanda siyasi olarak da birbirinden farklı olabilir ve aralarındaki denge Suriye'deki çatışmaları çözüme kavuşturmak isteyen dış aktörlerin katılımıyla sürdürülebilir. Esad rejiminin şansının yaver gitmesi ve Tahran'ın Suriye'deki konumundan dolayı dış güçlerin desteği, Suriye muhalefetinden geriye kalanlarla Suriyeli Kürtlerin hayatta kalmasının teminatı olacaktır. Bu tür federatif yapıların nadirliğine rağmen böyle bir karar Suriye'yi mevcut sınırları içerisinde tutup çatışma sonrası devletin heterojen parçalarının uyum sağlamasına katkıda bulunacaktır. Hiç kuşkusuz bunun uygulanması için ülkeye özgü pek çok konunun çözülmesi gerekecek ancak siyasi irade sayesinde bu engeller aşılamaz olmayacaktır.

Dış Aktörler

Ancak bu senaryonun uygulanması için başta Rusya ve Türkiye olmak üzere İdlib'deki çatışmasızlık sürecinin garantörleri olan dış aktörlerin konumu önem arz ediyor. Rus ve Türk liderlerin Soçi Mutabakatı'nın uygulanmasını hâlâ istiyor olmasına rağmen, mutabakat hükümlerinin hâlâ daha çok koordinasyona ihtiyacı var. Bunun başlıca nedeni bu anlaşmanın ayrıntılarının netleştirilmesi ihtiyacıdır. Rus ve Türk liderler bu konu hakkında Soçi'de Eylül 2018'de, mutabakatın imzalanmasından hemen sonra yeniden bir araya geldi. O

dönemde Moskova ve Ankara, mevcut haliyle belgenin Kuzeybatı Suriye'deki durumu çözmeye yönelik ayrıntılı bir plan önermekten ziyade tarafların öncelikle İdlib'deki sorunu diplomatik yollardan çözmeye niyetini göstermesine dikkat etti.

Bu bağlamda tarafların hâlâ Soçi Mutabakatı hükümlerinin uygulanması için somut bir eylem planı geliştirmesi gerekiyor. Bunlar, mesela muhalefet ve Heyet Tahrir el-Şam (HTŞ) militanlarının bölgeden ayrılması veya M4 ve M5 karayollarının güvenliğinin sağlanması olabilir. Türkiye, HTŞ ve diğer "radikal" grupları silahlardan arındırılmış bölgeden çekilmeye ikna edebilse bile M4 ve M5 karayollarının güvenliğini sağlamada sorun yaşayabilir. İki yolun yaklaşık 200 km'lik kısmı muhaliflerin kontrolünde olup silahlardan arındırılmış bölgeye dâhil edilmeyecek alanlardan biri olarak geçiyor.⁹

İdlib'deki durumu çözmek için daha ayrıntılı bir plan geliştirme ihtiyacı da Rusya ve Türkiye dışişleri ve savunma bakanları ile istihbarat başkanları arasında Moskova'da 29 Eylül 2018'de yapılan bir toplantı sırasında tartışıldı. Bu toplantının sonucu açısından Rus Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov "Rusya ve Türkiye'nin sahadaki askeri temsilcilerinin yeni şartlar altında Suriye'deki terör tehdidinin tamamen imhası amacıyla atılacak adımları nasıl koordine edecekleri konusunda bir mutabakata varıldığını"¹⁰ belirtti. Fakat İdlib hakkındaki müzakerelerin sonraki gidişatı, ülkedeki güçlerin yeniden yapılandırılması ve merkez ile bölgeler arasındaki iktidar paylaşımı Donald Trump'ın Amerikan birliklerini Suriye'den çekme kararından da etkilenecektir.

ABD birliklerinin çekilmesi yönündeki karar bu senaryoyu nasıl etkileyebilir? Maalesef bunun hem İdlib çevresindeki durum hem de bir bütün olarak Suriye üzerine planlanan federalizm projesi için yeni riskler yarattığını kabul etmemiz gerekir. Bunun başlıca nedeni ABD'nin Suriye'den çekilmesinin bugün ülke topraklarının beşte birinden fazlasını kontrol eden ABD'nin esas müttefikleri olan Suriyeli Kürtlerin doğrudan zayıflamasına neden olacağıdır. Elbette stratejik dengedeki bir değişim Türk yönetimi için yeni cazibe kaynakları açacak ve Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın bunlara kapılarak Suriye'nin Kürt bölgelerinde yeni bir askeri operasyon başlatma ihtimalini doğuracaktır. Olayların bu şekilde cereyan etmesiyle Rusya'nın İdlib konusundaki duruşu muhtemelen değişecek çünkü planları arasında Türklere koşulsuz yeşil ışık yakmanın yer aldığı söylenemez. Rusya, İdlib'de özel bir bölge oluşturma konusundaki eski anlaşmaları terk edip bunun yerine Esad'a İdlib sorununu kendi yöntemleriyle çözmeyi teklif edebilir. Ancak bu durum da kendisini bazı ılımlı muhaliflerin güvenilir hamisi olarak konumlandıran Cumhurbaşkanı Erdoğan için kabul edilemez olacaktır. Belirli nüanslarla birlikte böylesi bir senaryo, her halükârda çatışmaları yeniden tırmandıracaktır.

Referanslar

- 1- Bkz. Rusya ve Türkiye İdlib Mutabakatının Uygulanmasına Yönelik Ortak Çalışmaları Sürdürmede Anlaştı // Sputnik International, 2 Aralık 2018 (https://tvzvezda.ru/news/vstrane_i_mire/content/201812020104-jmz7.htm).
- 2- Bkz. Putin Said, that Russia and Turkey are Worried about the Situation in Idlib // Zvezda, 2 Aralık 2018 (<https://sputniknews.com/middleeast/201812021070317086-russia-turkey-idlib-syria/>).
- 3-Bkz. Lavrov: İdlib'deki durumu artık tolere edemeyiz // Zvezda, 3 Eylül 2018 (https://tvzvezda.ru/news/vstrane_i_mire/content/201809031126-b2r8.htm); Lavrov: Rusya ve Türkiye Suriye'deki Teröristlerin Tasfiyesini Tartışıyor // TASS, 14 Ağustos 2018 (<https://tass.ru/politika/5455357>).
- 4- Mohammad, E., Esed'in Tahran Ziyareti: Çatışma Öncesi Koordinasyon // Alahad News, 27 Şubat 2019 (https://alahadnews.com.lb/article.php?id=3426&cid=125&fbclid=IwAR2P44voZveiuZM_dkdD5JOq-rGaC3_grex5oTjAl4zC-gt51LuilvZgf8sY).
- 5- Irish, J. Trump Says Learned About Syria's Idlib from Supporter at Recent Rally // Reuters, 27 Eylül 2018 (<https://www.reuters.com/article/us-trump-syria/trump-says-learned-about-syrias-idlib-from-supporter-at-recent-rally-idUSKCN1M638H>).
- 6- Horowitz, D., The Many Uses of Federalism // Drake Law Review. 2007. Cilt: 55, s. 953-966.
- 7- Bkz. Issaev, L., Zakharov, A. Decentralization in Syria: A Lesser Evil//Al Jazeera, 13 Ekim 2018 (<https://www.aljazeera.com/indepth/opinion/decentralisation-syria-lesser-evil-181013120226829.html>).
- 8- Bkz. Keil, S. Multinational Federalism in Bosnia and Herzegovina. Farnham, Birleşik Krallık: Ashgate, 2013.
- 9-Issaev, L. What Does Russia Want in Northwest Syria?//Al Jazeera, 19 Eylül 2018 (<https://www.aljazeera.com/indepth/opinion/offensive-idlib-180919084340375.html>).
- 10- Zakvasin, A. "Diyalog Gelişiyor:" ABD Askerlerinin Çekilmesinden Sonra Rusya ve Türkiye Suriye Konusunda Nasıl İş Birliği Yapacak // Russia Today, 29 Aralık 2018 (<https://russian.rt.com/world/article/588426-rossiya-turciya-koordinaciya-ssha>).

YAZARLAR HAKKINDA

Leonid M. Issaev Siyasal Bilimler alanında doktora derecesine sahiptir. National Research University Higher School of Economics – Saint Petersburg’da Asya ve Afrika Çalışmaları Bölümünde Doçent olarak görev yapmaktadır. Kendisi National Research University Higher School of Economics’de Sosyo-politik İstikrarsızlaşma Risk Gözlem Laboratuvarının Başkan Yardımcısı olup Rus Bilimler Akademisi bünyesindeki Afrika Çalışmaları Enstitüsü’nde kıdemli araştırmacı olarak çalışmaktadır. Issaev, Rus Siyasal Bilimler Derneği Bilimsel Konseyi ile Rus Sosyoloji Topluluğu’nun bir üyesidir. İslam siyaset felsefesi ile Arap Dünyası siyasal sistemleri ve siyasal süreçleri üzerine dersler vermektedir.

Andrei Zakharov, felsefe alanında doktora derecesine sahip olup, hâlihazırda Russian State University of Humanities Tarih, Siyaset Bilimi ve Hukuk Bölümünde Doçent olarak görev yapmaktadır. Araştırma alanı üzerine birkaç kitap kaleme aldığı karşılaştırmalı federalizmdir. Rusya’daki önde gelen süreli entelektüel yayın organlarından biri olan “Neprikosnovenny Zapas: Debaty o Politike i Kulture” (Neprikosnovenny Zapas: Siyaset ve Kültür Tartışmaları) dergisinde editördür. 1990-1995 yılları arasında Rusya Parlamentosu’nda milletvekilliği yapmıştır.

ALSHARQ FORUM HAKKINDA

Al Sharq Forum; amacı, Şark bölgesi halklarının siyasal gelişimi, sosyal adalete kavuşması ve ekonomik refaha erişmesi için tarafsız araştırmalar yapıp buna dönük uzun vadeli stratejiler geliştirmek olan, bağımsız ve uluslararası bir kuruluştur. Al Sharq Forum bu hedefini; demokratik katılım ideali, bilinçli vatandaşlık, çok taraflı diyalog, sosyal adalet ve kamu yararını gözeten araştırmaları teşvik ederek gerçekleştirmektedir.

Adres: İstanbul Vizyon Park A1 Plaza Kat:6
No.:68 34197 Bahçelievler / İstanbul / Türkiye
Telefon: +902126031815
Faks: +902126031665
E-posta: info@sharqforum.org

sharqforum.org

    / SharqForum

 / Sharq-Forum

**الشرق
منتدى**
ALSHARQ FORUM